

ОБЈЕКАТ КУЛА НА ТРГУ ПАРТИЗАНА У УЖИЦУ (1961)

Душко Кузовић¹

УДК: 712.012(497.11УЖИЦЕ)

DOI: 10.14415/zbornikGFS29.10

Резиме: Објекат „Кула“ на Тргу партизана у Ужицу саграђен је од 1958. до 1961. према пројекту архитекте Милорада Пантовића. Налази се у зони улице Краља Петра, у континуалном низу објеката који са источне стране формирају просторију трга. Захваљујући топографији терена и висини кула доминира јавним простором трга. Објекат је спратности Подрум 1 + подрум 2 + приземље + мезанин + 11 спратова + поткровље. Кула на Тргу партизана претставља прву вишеспратницу која је саграђена у Ужицу. Архитектонска вредност објекта представља значајан сегмент архитектонске прошлости Србије и Југославије.

Кључне речи: Кула на Тргу партизана, Трг партизана у Ужицу, Милорад Пантовић, Архитектура Модерне у Србији, Ученици Ле Корбизјеа у Србији.

1. УВОД

Објекат под називом „Кула“, на Тргу партизана у Ужицу, је саграђена према пројекту архитекте Милорада Пантовића од 1958. до 1961. године. Претставља један од централних урбанистичких елемената композиције Трга партизана. На основу сачуване урбанистичке и техничке документације, фотодокументације и писаних извора овај рад се бави анализом елемената архитектуре овог објекта.

2. ДОКУМЕНТАЦИЈА

Локација

Објекат се налази на Тргу партизана у Ужицу и, у односу на остале објекте који се налазе у оквиру Комплекса, претставља висинску доминанту. Поред тога, висина и положај објекта композицији трга прилажу ноту историјског подражавајући висинску структуру средњевековних тргова Европе. Захваљујући таквој улози, објекат куле има локацију која је у оквиру архитектонског зида који формира просторију трга са источне стране. Истовремено је једини од објеката који је дубоко зашао у слободну површину трга. Поред хоризонталне диспозиције објекта важна је и висинска диспозиција куле. Објекат се налази на највишем делу централног платоа Трга што додатно доприноси улози која му је намењена. Таквим положајем

¹ Assist.Prof.Dr. Duško Kuzović dipl.eng.arch., Faculty of Architecture, Eastern Mediterranean University, TRN Cyprus, e-mail: dkuzovic@gmail.com

је створена асоцијација на доминанте средњеевропских тргова (који су били почетни модел архитекте) и чије је искуство уграђено у урбанистичко решење. Поред тога, урбанистички посматрано, простор се постепено градира од најниже зоне трга (која обилује трговинама и дућанима) ка северној зони трга (у којој се налазе Народно позориште, Народна библиотека и Пошта).

Слика 00. Објекат Куле, макета према пројекту архх. Станка Мандића (1961)

Слика 00. Објекат Куле, југозападни изглед (1961)

Такође, битна чињеница је да се кула налази у зони трга која је у зони трговачких и забавних садржаја али је веома близу северне зоне на Тргу партизана где се налазе јавни садржаји (Народно позориште, Народна библиотека, Команда гарнизона касније Пошта).

Слика 00. Објекат Куле, југоисточни изглед (1961)

Ако се посматра комплекс Трга партизана у целини, а ако се повуку дијагонале два блока која захвата Трг партизана, локација објекта Куле је веома близу места пресека дијагонала. Тако је формирано и тежиште композиције које је не само у висинском погледу доминантно већ и у хоризонталној равни.

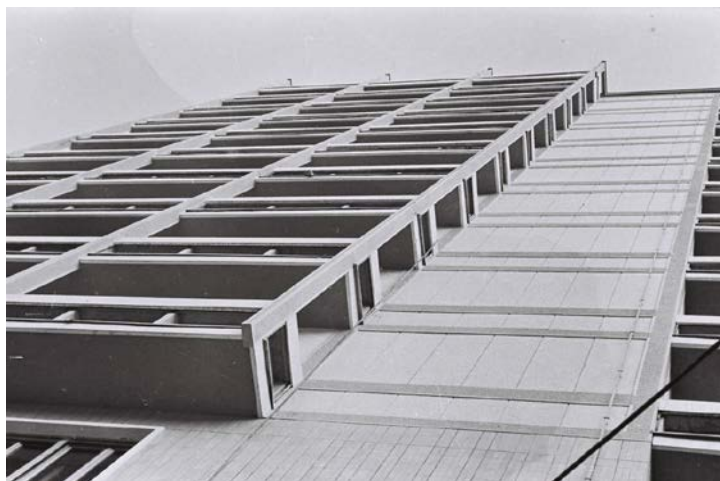

Слика 00. Објекат Куле, јужни изглед (1961)

Просторна доминанта објекта Куле не завршава се само над простором Трга партизана већ се шири на целокупну површину „старог Ужица“ које се налази у околини комплекса.

Кула је први објекат висине преко 10 спратова саграђен у урбаном простору Ужица. Касније урбанистичка политика доминантне изградње солитера у Ужицу веома брзо је угрозила висинско првенство објекта у граду.

Слика 00. Објекат Куле, западни изглед (1961)

Непосредна околина Куле је повезана са највишим нивоом Централног платоа и са нивоом у коме је саграђен Липов сад. Највиши ниво захваљујући обликовању задира ка југу простора трга скоро до саме јужне фасаде Куле. На тако формираном платоу је постављена мапа Житне пијаце (у каменој инкрустацији), простора који је срушен да би се ослободила површина за изградњу Трга партизана. Простор Липовог сада кроз свој највиши плато задира испод објекта и повезан је са другим нивоом централног платоа трга. Висинска денивелација између северног и јужног платоа око објекта Куле је савладана кроз степениште са одмориштем које је саграђено кроз приземље источног дела објекта. Денивелација према суседним платоима партера Трга партизана (дуж тока степеништа) је савладана са подзидима. Степениште заузима 4,4 метра ширине основе објекта.

Слика 00. Објекат Куле, југозападни изглед (1961)

Организација

Објекат „Кула“ има спратност: Подрум 1+Подрум 2+Приземље+Мезанин+10 спратова+поткоровље. Висина објекта, од коте терена до највише тачке објекта износи 43,00 метара.

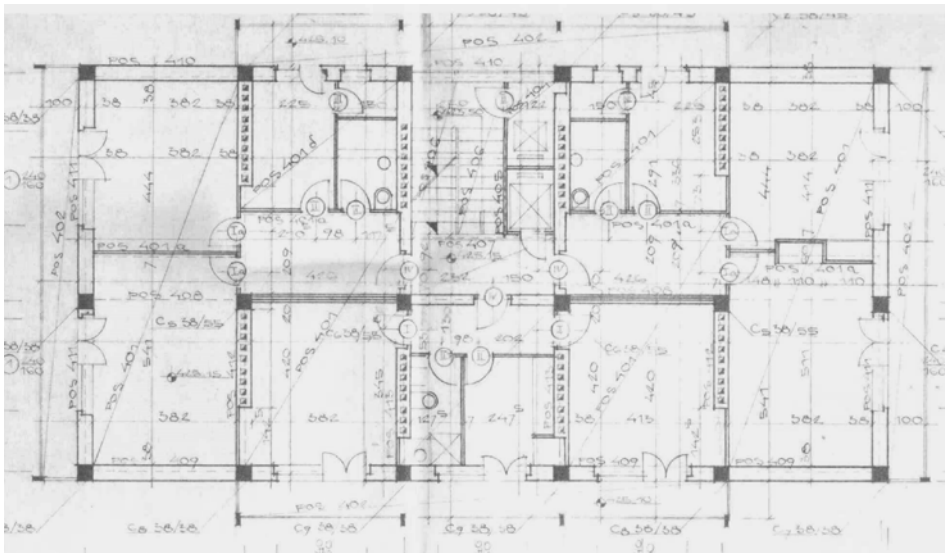
Димензије основе објекта износе 10,68*23,38 метара.

Унутрашњу организацију објекта је условила условно мала површина основе.

У подруму 1 се налазе станарске оставе, склониште у случају ратних сукоба за потребе станара и степенишни блок са лифтовским окном.

Подрум 2 садржи станарске оставе.

У приземљу се налази улаз у објекат, степенишни простор са теретним и особним лифтом, остава за бицикле (на јужном делу објекта, која је касније прерађена у пословни простор), локал (у северном делу објекта) и трем који са западне и јужне стране опасује централно језгро објекта.

Слика 00. Трг партизана, Објекат Кула, карактеристична основа са становима

На првом спрату се налазе два стана и канцеларијски простор.

Од другог до 10 спрата су распоређени искључиво станови. На једној типској етажи се налазе три стана, ходник, степениште и теретни и особни лифт. Основа типског спрата је симетрична у односу на попречну осовину објекта. Северну и јужну страну објекта заузимају станови са две или три оријентације и идентичне организације док западну страну заузима један стан оријентације искључиво ка западу.

Стан оријентисан ка југу и северу је организован око централног претсобља из кога се приступа у купатило, кухињу са оставом, дневну и спаваћу собу. Из кухиње са трпезаријом се приступа на терасу као и из дневне и спаваће собе. Дубина терасе, која се пружа целом ширином јужне и северне фасаде, износи 100 цм.

Стан оријентисан ка западу, централни стан, је организован око претсобља из кога се бочно приступа у дневну и спаваћу собу и право у купатило и кухињу са

трпезаријом. Овај стан, целом ширином, има терасу дубине 100 цм преко које је могуће остварит комуникацију између свих просторија у стану.

У поткровљу се налази степенишни простор, теретни и особни лифт и делом покривена проходна тераса.

Конструкција

Објекат је конструисан као армирано-бетонски скелет у растеру 5*2 поља. Међуосовинско растојање по дужој страни износи 5*420 цм а по краћој страни 440 и 590 цм. Испуна поља између конструкције је од опеке зидане у продужном малтеру дебљине 38 цм. Темељи објекта су тракасти.

Слика 00. Објекат Куле, североисточни изглед, током изградње (1960)

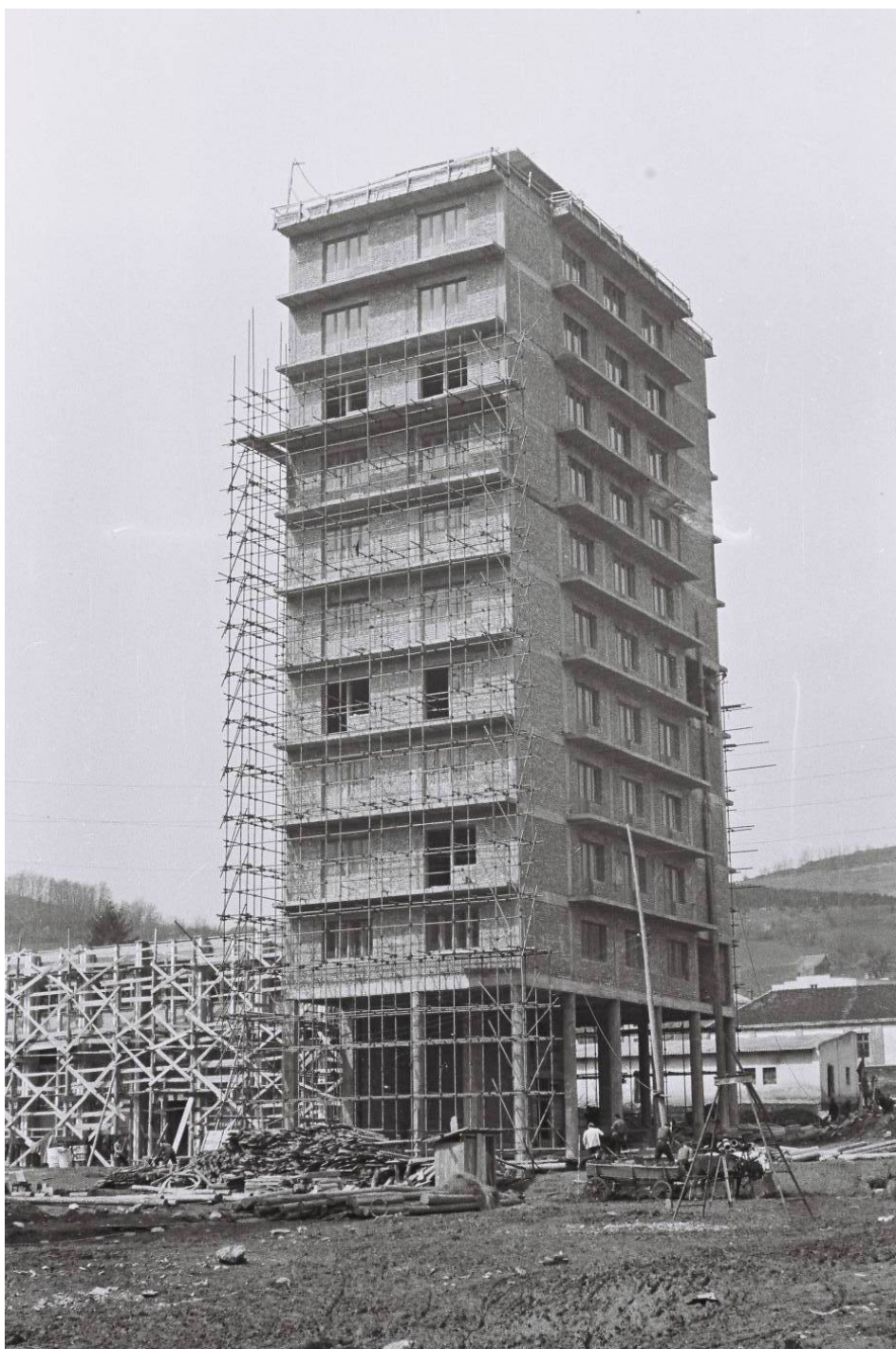
Зидови између станова су сложени дебљине 21 цм (опека 7 цм, ваздушни слој 7 цм опека 7 цм). Преградни зидови унутар стана су дебљине 7 цм, од опеке зидане насатице у продужном малтеру. Унутрашњи зидови си равно малтерисани продужним малтером.

Подови у купатилу, кухињи су од тераца као и у подесту степеништа. У осталим просторијама под је паркет. Подна облога пешачког пролаза су камене плоче.

Спољња облога у приземљу, мезанину и првом спрату су камене плочице док је отакак фасадне површине у равно малтерисаном или штокованом цементном малтеру.

Столарија је дрвена. Прозори су двоструки, троделни. Излози у приземљу и мезанину су од клањеног стакла у металном раму. Ограда тераса је од армираног стакла.

Слика 00. Објект Куле, североисточни изглед, током изградње (1960)

Обликовање

Објект свим елементима форме подстиче утисак висине. Форма по висини је подељена на две целине: целина приземље + мезанин и целина корпуса објекта (од првог до последњег спрата).

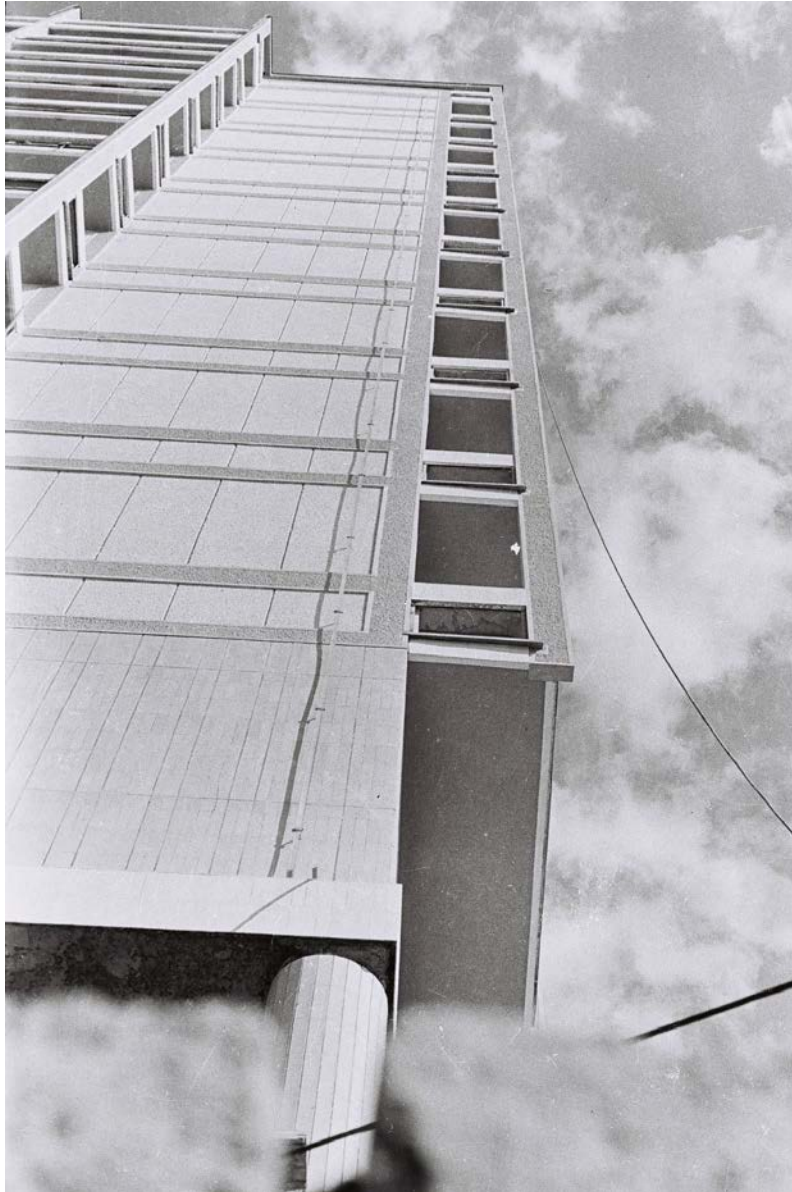
Приземље и мезанин су обликовани на тај начин да је форма подељена у два дела: централни део објекта и колонада са стубовима (која опасује објект са две стране). Централни део форме је обрађен у стаклу које је постављено у раму од металних профила бојеног у црно. У зони међуспратне конструкције се појављује снажна хоризонтална трака која је такође бојена у црну боју. На тај начин је формиран растер са танким вертикалним и хоризонталним елементима и површинама испуњеним стаклом са наглашеном висином. У оквиру тако дефинисаних поља појављују се улази у објект и улаз у пословни простор. Колонада која опасује западну и јужну фасаду, од горњег платоа ка одњем полако повећава своју висину. Стубови су округлог опречног пресека и једнаке су дебљине целом висином. Занимљиво је да је колонада уједначеног међусовинског растојања дуж западне фасаде док је са јужне неједнаког растојања, пратећи унутрашњу конструкцију објекта.

Слика 00. Објект Куле, југозападни изглед (1961)

Корпус објекта је компонован једноставно. Основни корпус се састоји од правоугаоног квадера са посебно наглашеном висином. Овако дефинисана форма је подељена у три зоне: зону првог спрата, зону 2 до 10. спрата и зону поткровља. Све

етаже корпуса су међусобно повезане са прозорским осовинама које се континуално пружају целом висином објекта. Зона првог спрата је обликовно издвојена као посебна целина. Разлог за то вероватно лежи у потреби да се на визуелно добар начин повеже зона приземља (зона ослоња објекта) са другом зоном корпуса објекта (2. до 10. спрата и поткровља).

Слика 00. Објекат Куле, северни изглед (1961)

Први спрат је одвојен од осталих етажа на три начина: нема тераса, уместо балконских прозора има прозоре са парапетом и зидна облога је начињена од керамички плочица. Најнижа зона првог спрата, на месту контакта са колонадом стубова, је обрађена у посебно наглашеној траци израђеној од камених плочица. Мада је ова трака мале висине (једнаке дебљини стубова) визуелно повезује стубове у један систем асоцирајући на архитрав. Простор изнад ове траке је обрађен у керамичким плочицама и једини отвор на овако дефинисаној површини су прозорски отвори са веома танким прозорским оквиром. Камене плочице којима је обложена фасадна површина су постављене вертикално и са благо наглашеним вертикалним ивицама.

Средњи део корпуса објекта је компонован од осам идентично решених етажа. Основни волумен објекта је обрађен у цементном малтеру са појединим равно малтерисаним или штокованим површинама. Терасе су обрађене у скелету начињеном од армираног бетона и заузимају целокупан или центрлани простор сваке од четири фасаде. Скелет тераса се састоји од хоризонталне плоче и хоризонталне оградне терасе и вертикалних елемената постављених у осовини скелетног растера (на истоној и западној фасади) и у одређеном ритму (на северној и јужној фасади).

Хоризонтални елемент оградне терасе је посебно наглашен својом висином и доминира у композицији овако саграђеног скелета. Испуна оградне терасе је од армираног стакла које својим материјалом даје додатну вредност композицији. Понављањем овако дефинисане просторне структуре кроз осам етажа добија се снажан ефекат просторности и лакоће примењених архитектонских елемената (што је карактеристика и осталих објеката на Тргу партизана од истог аутора) мада су примењени материјали сасвим супротних особина. Наглашени оградни елемент и бочне површине међуспратне плоче су обрађени у керамичким плочицама беле боје док су остали вертикални елементи обрађени у цементном малтеру.

Основна равна фасада је малтерисана цементним малтером. На тако обрађеној фасадној равни примењени су елементи графике који прате висинску регулацију. Вертикалне ивице волумена имају траку ширине око 20 цм обрађену у штокованом малтеру која је повезана са хоризонталним тракама исте дебљине на местима међуспратне конструкције. У нивоу оградног елемента су постављене траке од штокованог малтера висине као и оградни елемент (око 30 цм). Остатак фасадне површине је обрађен у штокованом цементном малтеру на коме су у одређеном ритму (око 50 цм) постављене плитке фугне. Треба нагласити да вертикалне и хоризонталне траке имају поред ивице мању траку ширине око 2 цм која није штокована већ је остављена од равно малтерисаног цементног малтера.

Завршни елемент поткровља, задње етаже, се састоји од средишњег дела објекта који је покривен и заузима га простор са димњацима и ободног дела основе који није покривен. Вертикални елементи из нижих етажа се пружају све до равни завршне кровне плоче и на том месту су спојени са хоризонталним елементима истих димензија стварајући утисак просторне решетке која обухвата објекат са све четири стране. Ограда тераса и зидови атике су обрађени на идентичан начин као и фасадне површине нижих етажа.

Слика 00. Објекат Куле, током свечаности, ноћни изглед (1961)

3. ЗАКЉУЧАК

Објекат „Кула“ на Тргу партизана у Ужицу саграђен је у периоду од 1958. до 1961. године према пројекту архитекте Милорада Пантовића. На тргу се налази у контактної зони са улицом Краља Петра која пресеца комплекс трга на два дела, у источној половини (коју је пројектовао исти архитекта) у континуалном низу објеката који са источне стране формирају просторију трга и највише је, од целог блока, померен ка средини трга.

Захваљујући висинској разлици у оквиру партера кула се налази у највишој зони тако да и захваљујући топографији терена доминира простором. Објекат је спратности Подрум 1 и 2 + приземље + мезанин + 11 спратнова + поткровље.

Кула је највиши објекат у комплексу. Овакво решење се заснива на историјском искуству из средњеевропских градова који су на сваком градском тргу имали неку просторну доминанту и које је примењено приликом обликовања Трга партизана. Овде таква доминанта није могла да буде катедрала па је такву улогу преузела кула. Часовник (више симболични него стварно потребан) је постављен на објекту Народног позоришта. Архитекта је кроз приземље објекта провео степениште ширине 4,4 метра које спаја плато северно и јужно од објекта. Због такве потребе приземље објекта је са западне и јужне стране слободно и централно језгро објекта је са поменуте две фасаде опасно са колонадом која се пружа кроз две етажне: приземље и мезанин. Приземни део објекта је обрађен у стаклу које је постављено на растер од металних кутијастих профила.

Корпус објекта се састоји од правилног квадера који се пружа од првог до 11 спрата који са све четири фасаде има просторну решетку саграђену за потребе фасада која заузима целу ширину или само део фасаде. У оквиру овако извајаног корпуса први спрат је посебно обликован и на њему нема тераса и обложен је са каменим плочицама.

Слика 00. Објекат Куле, Градска кафана, Блок Исток, бронзана фигура и део партера, западни изглед (1961)

Од другог до 10 спрата се пружа идентично обликована зона начињена од етажа које се понављају. Састоје се од основе са три стана која са јужне и северне фасаде има терасу која се пружа целом ширином а са западне и источне фасаде терасу која се пружа кроз три средишња поља објекта. Терасе ширине 1,0 метара су обрађене на посебан начин. Свака од тераса се састоји од хоризонталне плоче међуспратне конструкције и хоризонталног елемента у зони рукохвата обрађених у белим керамичким плочицама. Вертикале начињене од армираног бетона се налазе на местима осовина вертикалних стубова. Ограда тераса је начињена од армираног стакла. Овако компонована целина се понавља до десетог спрата и ствара се веома доминантна просторна решетка која обухвата објекат са све четири фасаде.

Додатни утисак просторности стварају графички елементи на фасадним равнинама настали штоковањем равно малтерисане фасдене површине. Завршна етажа делом је покривена равним кровом а делом је отворена. Елементи тераса се понављају и на последњој етажи све док не достигну висину завршне плоче када се спајају са хоризонталним елементима стварајући утисак просторне решетке око објекта.

Објекат Кула на Тргу партизана претставља једну од првих вишеспратница које су саграђене у Ужицу. Поред тога, игра значајну улогу у просторној композицији трга

и комплетира источну целину архитектонских објеката које је пројектовао исти архитекта. Документарност и архитектонска вредност објекта представљају значајан сегмент грађевинске прошлости Србије и Југославије.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Мандић, С., (1959) Градски трг у Титовом Ужицу, Функција и композиција архитектуре простора – разматрања, паралеле, огледи, Београд.
- [2] Бркић, А, (1992) Знакови у камену, српска модерна архитектура 1930-1980, Савез архитеката Србије, Београд.
- [3] Марковић, Ж., Станимировић, А., (1990) Културно-историјско споменичко наслеђе Титовог Ужица, Ужички зборник, број 19, Титово Ужице, стр. 67.

ИЗВОРИ

Историјски архив Ужице
Архив Р. и М.Позновића из Ужица
Архив М.Искрина из Ужица

ПОРЕКЛО ИЛУСТРАЦИЈА

Слика 00. Мандић, С., (1959) *Градски трг у Титовом Ужицу, Функција и композиција архитектуре простора – разматрања, паралеле, огледи*, Београд.
Слика 00. Архив Р. и М.Позновића и М. Искрина из Ужица
Слика 00. Аутор

BUILDING “TOWER” ON THE PARTIZANS SQUARE IN UŽICE (1961)

Summary: The building "Tower" at the Partisans Square in Užice was built from 1958 to 1961 designed by architect Milorad Pantović. It is located in the north zone on the street of Kralja Petra, in a continuous series of buildings that form the eastern side of the square room. Thanks to the topography of the terrain and the amount of public space, the tower dominates the square. Floors: Basement 1 + 2 basement + ground + mezzanine + 11 floors + attic. Tower at the Partisans Square represents the first multi-storey building which was built in Užice. The architectural value of the building represents a significant segment of the architectural heritage in Serbia and Yugoslavia.

Key words: *Tower at the Partisans Square, Partisans Square in Užice, Milorad Pantović, Modern Architecture in Serbia, Le Corbusier students in Serbia.*